

Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan Şam'a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme

Ahmet Hüsrev ÇELİK¹

Özet

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi 4,5 yıl önce yerel, bölgesel ve küresel düzeyde etkileri olacağı öngörülen ve Arap Baharı olarak nitelendirilen bir dönüşüm ve kırılma dönemine girdi. Arap Baharının ilk aylarında bölgeyi sürece götüren ekonomik, politik ve toplumsal nedenlerin neler olduğundan hareketle, bölge halklarının neleri amaçladıkları üzerine tartışmalar yapılmıştır. Bu gerekçeler liderlerin, rejimlerin, ekonomik ve politik yapının değişmesi gibi üst başlıklarda özetlenmiştir. Süreci ortaya çıkaran bu gerekçeler, aynı zamanda değişimi arzu edilen öğeler olarak, amaçların da bir parçasını oluşturmaktadır. Arap Baharının başlamasından itibaren geçen zaman dilimi artık sonuçlarının da tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada Arap Baharını ortaya çıkaran nedenler üzerinden belirlenen amaçların ne şekilde sonuçlandığı sorgulanacak, Arap Baharı ile arzulanan değişim ve dönüşümün sağlanıp sağlanmadığı irdelenecektir. Ortaya çıkan sonuçların amaçlarla örtüşme veya amaçlardan sapma düzeyleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Ortadoğu,

An Assessment on The Results of Arab Spring In Terms of “Buazizi” to “Rabia” as a Person “Tripoli” to “Damascus” as a Place

Abstract

Middle East and North Africa region entered into a period of conversion and break described as Arab Spring and envisaged the impacts on local, regional and global level about five years ago. In the early months of Arab Spring, some discussions on what the people of the region intended have been made by thinking what economic, politic, and social causes leading to this movement in the region. These reasons have been summarized on the upper titles such as changing the leaders, regimes, economical and political structure. These reasons revealing the movement are not only as elements of a desired change, but they also form a part of the goals. The time span having elapsed since the beginning of Arab Spring now makes it necessary to debate the results of this movement, too. In this study, the goals determined on the reasons revealing the Arab Spring will be questioned in what way they have ended up and attention will be paid to whether desired transformation or change is provided with Arab Spring. The levels of deviation and overlapping for goals of the revealed results will be analyzed.

Keywords: Arap Spring, Middle East

¹ Dr., husrevcelik@gmail.com

1. Giriş

Ortadoğu Bölgesi'nde son beş yıldır yeni bir kırılma, değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Arap Baharı olarak nitelendirilen bu süreç her ne kadar coğrafi olarak Kuzey Afrika'nın batısına kadar uzanıyor olsa da hadisenin bütünlüğü, her iki bölgenin özelliklerinin homojenliği ve birbirlerine olan politik geçişgenlikleri, etkileşimleri toptancı bir yaklaşımla, Arap Baharı coğrafyasının Ortadoğu Bölgesi olarak nitelendirilmesini yanlış kılmamaktadır.

Bu hadise üzerinden daha dar ve alt bir sınırlandırmayla Arap Baharının yaşandığı ülkeleri, Arap Baharı coğrafyası olarak da nitelendirmek mümkündür. Bu coğrafyanın sınırları Tunus'tan Şam'a, Trablus'tan San'a'ya, Kahire'den Manama'ya kadar uzanmaktadır.

Arap Baharı coğrafyasında benzer amaç, söylem, slogan ve eylemlerle ortaya çıkan ve gelişen hadiselerin, öncelikle hadiselerin yaşandığı ülkeleri doğrudan etkileyen ülkesel sonuçları olmuştur. Sonuçların etki düzeyinin ikinci halkasında hadiselerin yaşandığı ülkeler grubu ile isyanların yaşanmadığı diğer bölge ülkeleri yer almaktadır. Bölgesel olarak nitelendirilebilecek bu sonuçlar doğrudan veya dolaylı olarak tasniflenebilir. Ülkesel ve bölgesel etkilerin yanı sıra küresel ölçekte de etkileri, yansımaları söz konusu olmuştur.

Bahar olup olmadığı, bunun yanı sıra artık devam edip etmediği de tartışılan sürecin sonuçları, sürecin nihayete ermesine bağlı olarak değil, sürecin ilerlediği zaman dilimi içerisinde ortaya çıkmıştır. Süreç kendi alt süreçlerini ortaya çıkarmış, alt süreçler kendi sonuçlarını netice vermiş, ortaya çıkan sonuçlar başka yeni hadiselerin, gelişmelerin başlangıcı olmuştur.

Arap Baharının ilk dönemlerinde yapılan araştırmalarda, hangi ekonomik, politik ve toplumsal nedenlerin Arap Baharına neden olduğu sıkça irdelenmiştir. Ancak gelinen noktada ortaya çıkan tablonun, sonuçların Arap Baharının nedenlerinin önüne geçtiğini, sonuçların daha fazla konuşulur hale geldiğini söyleyebiliriz. Mevcut durumda Arap Baharı ilk başta amaçlanan noktadan uzağa düşmüş durumdadır. Hali hazırdaki sonuçlar bu çıkarımı yapmaya imkân vermektedir. Beş yıl önce Ortadoğu'da başlayan ancak henüz noktalanmayan süreç birbiri içine geçmiş karmaşık sonuçlar yumağı haline gelmiştir.

Şu hususu da ilave bir not olarak ilave etmek gerekmektedir. Arap Baharı ile başlayan süreç henüz tamamlanmadığından başlangıçta Arap halkları tarafından dile getirilmiş olan maksadın, taleplerin gelecekte, süreç tamamlandığında gerçekleşmeyeceğini söylemek ise erken bir çıkarım olacaktır. Hadiselerin kısa süre içerisinde seyrinin değişme imkânının

olması potansiyelinin olduğunun görülmesi, mevcut tablonun da değişebileceğini muhtemel hale getirmektedir.

Bu çalışmada son beş yılda Arap Baharının ortaya çıkardığı sonuçlar analiz edilecektir. Ortaya çıkan sonuçların Arap Baharının ortaya çıkmasına temel teşkil eden nedenleri ortadan kaldırıp kaldırmadığı, sürecin başında halkların amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediği ve bu amaçlar ile sonuçların örtüşüp örtüşmediği irdelenecektir. Bütün bunların tamamı üzerinden Arap baharı süresinin nihayete mi erdiği yoksa devam mı ettiği sürecin hangi aşamada olduğu irdelenecektir.

2. Arap Baharında Sebep Amaç İlişkisi

Arap Baharının sonuçlarından önce sebep amaç ilişkisinin üzerinde durmak gereklidir. Zira sonuçların konumunu tespit edebilmenin ölçütünü amaçlar oluşturmaktadır. Sonuçlarda sapma olup olmadığının mukayesesi amaçların gerçekleşip gerçekleşmediği, maksadın hasıl olup olmadığı üzerinden yapılabilecektir.

Arap Baharının ortaya çıkışından itibaren, süreci ortaya çıkaran nedenlerin neler olduğu tartışılmaktadır. Sürecin yaşandığı ülkelere özel nedenlerle birlikte bölgeye özgü genel özellikler de sürecin başlangıcına sebep olarak gösterilmektedir. Bu sebeplerden bir kısmının tarihsel derinliği bulunduğu gibi bir kısmının da değişen dünyaya bağlı olarak ortaya çıkan yeni olgular olduğu görülmektedir. Bütün bu nedenler arasında bardağı taşıran son damla veya diğer bir ifadeyle vakayı adliyeden olarak nitelendirilecek bir hadisenin süreci, isyanları tetiklediği göze çarpmaktadır.

Arap Baharının arka planındaki nedenler yolsuzluklar, işsizlik sorunu, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, iltimas vb. olarak genellenmekte ve üst başlıklar haline dönüştürülmektedir (Öztürkler, 2014: 1). Tek kelime ile ifade edilen bu olguların her birinin arkasında milyonlarca insanın günlük hayatını etkileyen milyonlarca somut hadisenin yer aldığı ve kavramın altını doldurduğu kuşkusuzdur. Bu çıkarımı yapabilmek için bölge ülkelerin ekonomik göstergelerine ekonomi politik verilere göz atmak ve topluma ne şekilde yansıtacağını öngörmek mümkündür.

Arap Baharının tek sebebinin ekonomik nedenler olduğunu söylemek çok sınırlayıcı bir yaklaşım olacaktır. Arap Baharının arka planında ekonomik nedenlerin dışında içtimai ve siyasi nedenlerinde var olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Arap Baharını tetikleyen münferit hadiselerin genel karakteristiği sosyolojik nedenlerine ilişkin ipuçları vermektedir.

Arap Baharı süresince meydanlarda müşahede edilen toplumsal gösterilerde, kitlelerce kullanılan dil ve argümanların da siyasal nedenlerin dışı vurumu olduğu söylenebilir.

Tüm Arap Baharını tetikleyen hadise münferit bir vakaya dayanmaktadır. Tunus'ta seyyar satıcılık yapan Muhammed Buazizi'nin çok defalar Pazar tezgahına el konulması, maruz kaldığı muamelenin sadece seyyar satıcılık yapmasının engellenmesi ile sınırlı olmaması, bu süreçte örneğin kadın polislerden tokat yemesi veya belediyeye derdini anlatmaya gittiğinde muhatap bulamaması, üzerine protesto amacıyla 2010 yılı Aralık ayında kendisini ateşe vermesi ve 4 Ocak 2011'de ölümü üzerine akrabalarının başlattığı protesto gösterilerinin yaygınlaşması (Başkan, 2011:1) ile Arap Baharı süreci başlamıştır.

Bu münferit vakanın içerisinde bireysel ve toplumsal kodların bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu hadise içerisinde ekonomik nedenler olduğu kadar insanca muamele, insan onurunun zedelenmesi, merkezi ve yerel yönetimlerle vatandaş ilişkilerinin düzeyi gibi toplumsal ve siyasal faktörlerin de yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla nedenler salt ekonomik olmayıp, iktisadi, siyasi ve içtimai nedenlerin bileşkesinden oluşmaktadır. Bir tek bireyin hayatına yansıyan bu olumsuz durumun toplumsal, ülkesel ve hatta bölgesel düzeyde sahiplenilmesi, bir tek bireyin hayatına uzanan bu kodların tüm Arap Baharı coğrafyasının genel karakteristik özelliği olduğunu göstermektedir.

Tüm bölgenin meydanlarını yakan ateşi tetikleyen yukarıdaki hadisenin yanı sıra her bir ülke özelinde de kitlesel gösterileri tetikleyen başka münferit hadiseler olmuştur. Bu hadiselerinde kitleselleşmesinde Tunus'taki olaylar ilham kaynağı olmuştur. Örneğin 2010 yılı Haziran ayında Halid Said isimli bir gencin polis ile uyuşturucu satıcılarının arasındaki ilişkiyi deşifre etmesi, bu ilişkiyi internet üzerinden yayınlaması, daha sonra gencin öldürülmüş halde bulunması, gencin ölümünde polislerin de parmağının olduğunun anlaşılması, bütün bunlara karşın devletin polislere gerekli cezaların verilmesi konusunda toplumsal beklentiye uygun tavır almaması (Kışlakçı, 2012: 138-139) 25 Ocak sürecine gidecek gösterilerin başlamasına, hem görünür neden hem de toplumsal zemin olmuştur.

Mısır'daki bu hadisede de yöneten yönetilen ilişkisinin kalitesi, insan hakları, adalet arayışı, şeffaflık vb. gibi özellikler ön plandadır. Bütün bu duygu ve beklentilerin ülke geneline hâkim olduğuna ilişkin bir genelleme yapmak mümkündür. Bu hadise üzerinde yükselen toplumsal destek bu tür bir genellemeye imkân vermektedir. Ancak bu hadiseyi besleyen toplumsal ve siyasal yapıda da ekonomik sorunların olmadığı, bu hadisenin tetiklediği isyanların ekonomik nedenlerden soyutlandığı söylenemez.

2011 yılı Mart ayında, Deraa kentinde duvara yazı yazan gençlerin tutuklanması, daha sonra protesto gösterileri yapanların üzerine ateş açılması sonucu ölenlerin olması (Tan, Belli, Aydın, 2013:71) Suriye’de olayların fitilini ateşlemiştir. Protesto gösterisi yapan bireylerin, toplulukların üzerine ateş açılması veya duvara yazı yazan gençlerin tutuklanması orantısız bir güç kullanımı mahiyetinde olup yine demokratik tepki özgürlüğü ve insan hakları ile örtüşmeyen olaylar olarak değerlendirilebilir.

Aynı şekilde Libya’da da isyanlar diğer Arap Baharı coğrafyası ile eş zamanlı olarak başlamıştır. Libya’da muhalif lider Fethi Terbil’in tutuklanması daha sonra isyana dönüşecek olan protesto gösterilerinin başlamasına neden olmuştur (Akbaş, Düzgün, 2012: 68). Yine Libya rejimi ve Kaddafi için sonun başlangıcı olacak Terbil’in tutuklanmasına ilişkin gelişme, muhalif kesimin kendisini ifade etmesine imkân vermeyen mahiyetiyle politik ve sosyolojik özellikler taşımaktadır.

Arap Baharı coğrafyasını oluşturan hemen hemen bütün ülkelerin meydanlarındaki protesto gösterilerinde “ Halk rejimin düşmesini istiyor (Eş-Şa’b Yurid İskate’n Nizam), Halk reisin başkanın düşmesini istiyor (Eş-Şa’b Yurid İskate’r Reis), (Kışlakçı, 2012:9)” şeklinde sloganların atılması, Arap Baharının arka planında neden olarak gösterilen bütün yoksulluk, rüşvet, ekonomik nedenler, gelir dağılımı, refah vb. gibi ekonomik nedenlerin, insan hakları, adalet, demokrasi, muhalefet, insan onuru, insan hakları gibi politik ve sosyolojik nedenlerin temelini rejimin ve başkanın olduğunun halk tarafından kabulünün dışı vurumudur. Arap Baharı coğrafyasındaki halklar, ekonomik, politik ve toplumsal olumsuzlukların kaynağını başkanın şahsında rejim olarak görmüşlerdir.

Arap Baharı coğrafyasının halkları, Arap Baharına götüren süreçte gerekçe olarak gördükleri ekonomik, politik ve toplumsal olumsuzlukları değiştirmeyi amaçlamışlardır. Bu amacın önemli bir parçasını, hatta müşahhaslaşmış halini, ülkelerini uzun yıllardır yöneten liderler ve rejimlerinin değiştirilmesi talebi oluşturmuştur. Ülke liderlerinin değişmesi isteğinin asıl amacı rüşvet, yolsuzluklar, gelir dağılımı, refah, insan hakları adalet, demokrasi vb. gibi çok maddeyi kapsayan siyasi, iktisadi ve toplumsal sebeplerin giderilmesidir.

Arap Baharının ne şekilde sonuçlar ürettiğinin değerlendirilmesinde bu sebep ve amaç ilişkisi önemlidir. Gelineen noktada amaçlananlar ne ölçüde gerçekleşmiştir. Arap Baharına neden olan sebepler ne oranda izale edilmiştir gibi hususlarının analizi sebep amaç ilişkisi üzerinden yapılabilecektir.

3. Arap Baharının Amaçlarıyla Örtüşen Sonuçlar

3.1 Sebep, Amaç, Sonuç İlişkisinde İlk Raunt: Liderlerin Düşmesi

Ara Baharı sürecinde toplumların amaçladığı dönüşüm ve değişim taleplerini oluşturan listenin ilk sırasında, ilk basamağında liderlerin değişmesi yer almıştır. Mevcut liderler, ekonomik politik vb. diğer taleplerin yerine getirilmesinin önünde birinci derece engel olarak kabul edilmişlerdir. Bu nedenle Arap Baharı halkları, Arap Baharı başlamadan önce çeşitli şekillerde gündeme gelen reform taleplerini Arap Baharı başladıktan sonra dile getirmemişler, reform isteğinde bulunmamışlar, doğrudan lideri ve rejimi hedef alarak, liderlerin rejimlerin değişmesini talep etmişlerdir. Liderlerin ve liderlerle birlikte rejimlerin değişmesi durumunda diğer değişim ve dönüşümlerin gerçekleşeceği öngörülmüştür. Bu mahiyeti içeren bir tutum amaçlaştırılmıştır.

Arap Baharı coğrafyasındaki halkların Arap Baharı sürecinde dile getirdikleri, söz ve tutumlarıyla hedef olarak gösterdikleri ve ilk amaç olarak belirledikleri liderlerin düşürülmesi durumunun, büyük ölçüde gerçekleştiği görülmüştür. Liderlerin ve rejimlerinin düşürülmesi sürecin henüz başında çok kısa zaman dilimleri içerisinde gerçekleşmiştir. Öncelikle olayların başladığı Tunus'ta Buazizi'nin ölümünden on gün sonra 14 Ocak 2011'de 23 yıldır iktidarda bulunan Tunus Devlet Başkanı Bin Ali hem istifa etmek hem de ülkeyi terk etmek, kaçmak durumunda kalmıştır (Sabah Gazetesi, 14.01.2011). Aynı şekilde 30 yıldır Mısır'ı yöneten ve kendi yönetimi bir rejim haline dönüşen Mübarek'in iktidarının ve rejiminin yıkılması da çok kısa süre içerisinde, gösterilerin başlamasını müteakiben 18 gün sonra 11 Şubat 2011'de olmuştur (Güler, 2011: 7-8).

Sürecin biraz daha farklı geliştiği ve dış müdahalenin de gerçekleştiği Libya'da ise Kaddafi'nin devrilmesi daha kanlı olmuştur. Kaddafi son ana kadar ülkede kalmayı ve mücadeleyi tercih etmiş ancak nihayetinde Tunus ve Mısır'a nispeten daha uzun bir süre sonrasında, olayların başladığı Mart ayından aylar sonra 20 Ekim 2011'de Libya'nın Sirte kentinde muhaliflerce yakalanmış, linç edilerek öldürülmek suretiyle iktidarı ve rejimi düşürülmüştür (Yılmaz, 2012: 2). Arap Baharı coğrafyasının bir diğer durağı olan Yemen'de Cumhurbaşkanı Salih'in düşürülmesinde de yine ülke dışı faktörler farklı şekilde devreye girmişler başta Körfez Ülkeleri olmak üzere Salih'i istifaya ikna etmek için çaba göstermişler (BBC, 24.4.2011), ve nihayet 1978 yılında iktidara gelmiş olan Salih'in Kasım 2011'de olayların başlamasından aylar sonra istifa etmesini sağlamışlardır (Aydıntepe, Artokça, 16).

Arap Baharının Suriye uğrağında ise Esad ve rejiminin düşürülmesi ise olayların başlamasının üzerinden 4 yıl geçmesine rağmen henüz gerçekleşmemiştir.

Görüldüğü üzere Arap Baharı sürecinin ilk aşamasında politik, ekonomik ve sosyal dönüşümlerin sağlanması için liderlerin gitmesinin gerektiği saikiyle hareket eden kitleler bunda muvaffak olmuşlardır. Ancak kitlelerin liderlerini devirmekteki amaçları, lider düştükten sonra gerçekleşmiş midir? Sebep, amaç, sonuç zinciri analizinin önemli bir parçasını bu soru oluşturmaktadır.

Devrimlerin başladığından günümüze geçen 4,5 yıl içerisinde geline nokta, Arap Baharı coğrafyasında liderlerin gitmesiyle amaçlanan, ekonomik, politik ve toplumsal değişimin henüz gerçekleşmediğini, bu değişimleri gerçekleştirecek yolların da henüz açılmadığını, değişimi sağlayacak yapının henüz inşa edilmediği söylenebilir. Liderler ve rejimleri düşmüş ancak asıl arzu edilen ve arka planda amaçlanan değişim başlamamıştır.

Arap Baharıyla amaçlananlar arasında gerçekleşen ve görünür olan ilk sonuç şimdilik liderlerin gitmesi olmuştur. Liderlerin gitmesinin “maksada muvafık” olarak ortaya çıkan ilk sonuç olduğu söylenebilir.

Burada şunu not olarak ifade etmek gerekmektedir. Neden liderlerin gitmesi amaçlanan neticeyi vermemiştir? Konusu başka bir tartışma ve araştırmanın konusu olması nedeniyle bu hususu bu başlık altında irdeleniyoruz. Bu başlık altında ön plana çıkardığımız husus Arap Baharının arkasında yer alan ekonomik, politik vb. çok nedenler ve sürece neden olan bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için, liderlerin düşürülmesi amaçlanmış ve liderlerin düşürülmesi amacına ulaşılmıştır. Ancak liderlerin düşürülmesiyle birlikte asıl amaçlanan hususlar ise henüz neticelenmemiştir.

3.2 Serbest Seçimler

Arap Baharını ortaya çıkaran ve liderlerin düşürülmesine giden sürecin arka planındaki önemli faktörlerden birisinin de serbest seçimlerden uzak bir şekilde, tek liderin devamını onaylar mahiyette seçimler yapılması olduğu ifade edilmektedir. Halkın talepleriyle şekillenmeyen, baskı ve korku üreten bu yöneticilerin, yönetim sisteminin değişmesi ve yerine demokrasinin ikame edilmesi en önemli amaçlardan birisi olarak gösterilmektedir (Orhan, 2013: 20). Amaç sonuç ilişkisinde, belirlenmiş amaca göre yapılan bir hareketin amaca uygun bir sonuç ortaya çıkarması beklentisi oluşmaktadır.

Arap Baharında liderlerin ve rejimlerin düşürülmesinden sonra Arap Baharı ile amaçlanan bir husus olan seçimler Mısır ve Tunus'ta gerçekleştirilmiştir. Liderlerin düşürülmesinden sonra seçimlerin de yapılması Arap Baharında maksada muvafık bir netice olmuştur.

Arap Baharının başlangıç noktası olan Tunus, demokrasiye geçiş konusunda da diğerlerinden farklı bir sürece sahne olmuştur. Devrimden sonra yapılması planlanan ilk seçimden önce Tunus'ta siyasi yasaklıların yasağı kaldırılmış, siyasi mahkumlar serbest bırakılmış ve 100'den fazla siyasi partinin ortaya çıktığı bir ortam oluşturulmuştur (Koçak, 2012: 43). Diğer ülkelerin demokratikleşme yönünde dönüşümü açısından önemli kabul edilen Tunus'ta seçimlerin ilki 23 Ekim 2011 tarihinde yapılmış ve seçim yasası Anayasa gibi önemli konularda düzenleme yapılması için geçici kurucu Meclis teşekkül ettirilmiştir (Yaşar, 2012: 107). İlk seçimlerden sonra Tunus, demokrasiyi devam ettirebilme konusunda sınavlar ve sarsıntılardan da geçmiştir. Mısır'da yaşanan hadiselerin zaman zaman Tunus'a yansımaları da olmuştur. Ancak bütün her şeye rağmen Tunus demokrasi tercihinde kararlı durmuştur. 2014 yılının Aralık ayında Tunus'ta ikinci genel seçimlerin de yapılmasına muvaffak olunmuştur (BBC Türkçe, 22.12.2014),

Eski rejimdeki seçimlerinden daha farklı şekilde seçim tecrübesi yaşayan ülkelere biriside Mısır'dır. Arap Baharı sonrasında Mısır'da yapılan seçimleri Muhammed Mursi kazanarak 30 Haziran 2012'de Mısır'ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Mursi seçilmesini müteakiben yeni Anayasa hazırlıklarını başlatmıştır (Anadolu Ajansı, 04.07.2013). Buraya kadar olan Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi, yeni Anayasa hazırlıkları vb. gibi gelişmeler Arap Baharını başlatan sebepler, amaçlar ve devrim sürecindeki halkın söylemleri ile örtüşmektedir. Yani maksada muvafık bir sonuç olarak nitelendirilebilir. Ancak sürecin bu aşamasından sonra sürecin amacına uygun olmayan gelişmeler ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak sonuçlarda sapmıştır. Mursi 3 Temmuz 2013'te darbe ile görevden uzaklaştırılmış ve hali hazırda kendisine verilen idam cezası konusudur hale gelmiştir.

En son serbest seçimlerin 1952 yılında yapıldığı Libya'da, bu tarihten 60 yıl sonra 7 Temmuz 2012 tarihinde serbest seçimlerin yapılması imkanı da Arap Baharı ile başlayan sürecin sonucunda mümkün olmuştur (Kuşoğlu, 2012: 114). Libya'da ikinci seçimlerin yapılması önce çatışmalar nedeniyle ertelenmiş daha sonra Haziran 2014'de gerçekleştirilmiştir. Seçimlere katılım %25'ler civarında oldukça düşük olmuş güvenliğin sağlanamadığı sandıklar kapatılmıştır (Hürriyet, 26.06.2014). Seçimlerin sağlıklı ve hukuka

uygun şekilde gerçekleşmediği tespit edilen 23 seçim merkezinde de sonuçlar iptal edilmiştir (Star, 03.07.2014). Arap Baharıyla amaçlanan demokrasiye geçişin ilk adımlarının Libya'da da atıldığı ancak bir yandan da oluşan çatışma ortamının süreci sağlıklı ilerletmediği görülmektedir.

Arap Baharı'nın Yemen'e uğraması ve 33 yıldır ülkeyi idare eden Salih'in istifa ettirilmesinden sonra 21 Şubat 2012 tarihinde Yemen'de de seçimler yapılmıştır. Seçimlerde kullanılan 10 milyon 243 bin 364 oydan 6 milyon 660 bin 93'ü geçerli sayılmış, geçerli oyların %65'ini alan Abdurabbu Mansur Hadi Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Hürriyet, 24.02.2012). Ancak seçimlerle elde ettiği demokrasi kazanımını Yemen de muhafaza edemeyecek ve iç savaş ortamına sürüklenecektir.

4. Arap Baharının Amaçları Arasında Yer Almayan Sonuçlar

Arap Baharı coğrafyasında liderlerin değiştirilmesinden ve lider değişiminden ziyade bir lider düşürülmesinin söz konusu olduğunun da altını çizerek vurgulamak gerekmektedir. Liderin ve rejimlerinin düşürülmesi bir sistem yıkımı ortaya çıkarmıştır. Var olanın, sistemin değişmesi dönüşmesi değil, var olanın yıkımından söz edilebilir. Bu ise yeniden bir inşa ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Sisteme ilişkin yeniden bir yapısal inşa olamaması veya yeniden sistem inşasına başlayan ülkelere de örneğin Mısır örneğinde olduğu gibi yapılan müdahaleler bir kaos halini ortaya çıkarmıştır. Suriye örneğinde olduğu gibi liderin düşürülememesi, ancak bununla birlikte ülkede otoritenin de yitirilmesi gibi hususlar Arap Baharına yüklenen amaçların, maksadın hasıl olamamasına, sonuçlarda sapmalara neden olmuştur. Hali hazırdaki sonuçların büyük kısmı Arap Baharının amacında olmayan sonuçlar olarak tasniflenebilir. Arap Baharının ortaya çıkardığı amaçlardan sapılmış sonuçların, sonuçları üreten ülkelere, diğer bölge ülkelerine ve hatta küresel düzeye uzanan olumsuz etkileri söz konusudur.

4.1. Mısır'da Askeri Darbe ve Sürecin Makas Değişimi

Arap Baharı ile başlayan süreçte Mübarek'in devrilmesinden sonra Mısır'da demokrasiye geçiş yolunda önemli adımlar atılmıştır. Arap Baharı ile birlikte tarihinde ilk defa Mısırlılar Cumhurbaşkanı seçme imkânı elde etmişlerdir.

On yılların birikimiyle önemli yapısal sorunlara sahip olan Mısır'da, sistemin diğer unsurlarının yeni seçilen Cumhurbaşkanı'na demokrasinin gereği olan hareket alanını açmadıkları ve yeterince zaman tanımadıkları söylenebilir. Nitekim 30 Haziran 2012'de

seçilen Cumhurbaşkanı 3 Temmuz 2013'te askeri darbe ile görevden uzaklaştırılmış ve tutuklanmıştır. Bu darbe Mısır'ı, 25 Ocak devrimi ile başlayan yeni süreçten ve yeni girmiş olduğu demokrasi yolundan çıkarmıştır. Bu darbe ile siyasal sistemin diğer unsurlarını oluşturan önemli bir kesimi, askerlerin belirleyiciliğini ve vesayetine itiraz etmemişler, olağan görmüşler ve kabullenmişlerdir (Yaşar, 2013: 13)

Mursi'nin askeri darbe ile devrilmesi bunun yanı sıra tutuklanması ve üzerine idama mahkûm edilmesi Mısır'ı demokrasi yolundan ve Arap Baharı süreci ile amaçlanan noktadan uzaklaştıracak bir makas değişimine yol açmıştır. Ancak bu hadise Mısır'da başka bir gelişmeye sebep olmuş, başka bir gelişmeyi netice vermiştir. 3 Temmuz darbesi sonrasında Mursi'ye destek vermek ve demokrasiye sahip çıkmak için Kahire'nin Rabia meydanına toplanan Mursi yanlıları darbeyi protesto etmeye başlamışlar ve günlerce meydandan ayrılmamışlardır (Çelik, 2014: 69). Demokrasiye sahip çıkma ve darbeye direniş adına ortaya çıkan bu durum Mısır olduğu kadar Ortadoğu bölgesi için de yeni bir gelişme olmuştur.

Demokrasi talebi kadar demokrasiyi muhafaza etme, koruma ve benimsemeye ilişkin olan bu durum, meydanın adı olan Rabia ile özdeşleşen yeni bir toplumsal hareketin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rabia meydanından ilham alan Rabia hareketi dünyanın çok çeşitli ülkelerinde karşılık ve destek bularak bir sivil toplum hareketi ve kuruluşu (STK) halini almıştır. Kendi söylem ve sembolünü üreten bu harekete, farklı ülkelere çok sayıda sanat, siyaset ve spor insanı Rabia işareti yaparak desteklerini göstermişlerdir (Çelik, 2014: 69).

Mursi'nin darbe ile uzaklaştırılması, Mursi'nin başlatmış olduğu dış politikanın da kırılması ve yön değiştirmesine neden olmuştur. Mursi, Türkiye ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Örneğin Türkiye'de iktidarda bulunan Ak Parti'nin kongresine konuk olarak katılmıştır (Hürriyet, 30.09.2012). Mursi'nin devrilmesi sonrasında Mısır ile Türkiye'nin ilişkileri bozulmuş, Mısır Türkiye'nin Büyükelçisini istenmeyen adam ilan etmiştir (Güranlı, 2015). Darbe'den sonra Gazze'ye açılan Refah sınır kapısının da kapatılması bölgeyi etkileyen bir diğer önemli gelişme olmuştur (Habertürk, 02.12.2014).

Mısır'da darbe olması ve darbe sonrasında, darbeye bağlı olarak gelişen diğer hadiseler Arap Baharının amaçları ve öngördüğü sonuçları arasında yer almayan gelişmeler olmuştur. Arap Baharı Mısır'da önce demokrasi arayışı sürecini başlatmış, ancak ilk demokrasi tecrübesi askeri müdahale ile kesilmiş ve Arap Baharı ile başlayan süreç farklı bir mecraya girmiştir. Bütün bu beklenmeyen gelişmeler, öngörülmemen sonuçlar Arap Baharı süreci içerisinde zuhur etmiştir.

4.2 İç İstikrarsızlıklar, Kaos ve İç Güvenlik Sorunları

Arap Baharı sürecinde halkların amaçlamadıkları iç istikrarsızlıklar, kaoslar, iç savaşlar ve iç güvenlik sorunları gibi sonuçlar da ortaya çıkmıştır. Bu sonuçların ortaya çıkmasında ülkelerin kendi iç toplumsal ve siyasal yapıları, demokrasi vb. gibi taleplerine ilişkin konulardaki tecrübesizlikleri rol oynadığı gibi doğrudan veya dolaylı yollarla diğer ülkelerin dışarıdan müdahalelerinin de önemli rolü olmuştur.

Arap Baharı sürecinde Libya'da seçimler yapılmış olsa da bir istikrar ve güven ortamı tesis edilememiştir. Daha sürecin başında kabileler arası bir rekabet ve çatışma ortamı ortaya çıkmıştır (Kuşoğlu, 2012, 108). Ülkede silahlı çatışmalar devam etmiştir. Arap Baharı ile amaçlanan sorunların çözülememesi yeni isyan ve çatışma dalgalarına neden olmuştur (Ziya, 2012). Gelinen noktada ülke bölünme noktasına gelmiş 2 ordulu, 2 hükümetli, 2 parlamento'lu bir yapı ortaya çıkmıştır. Çocuk ve sivillerin hayatlarını kaybettiği çatışmaların yaşandığı bir istikrarsızlık ve kaos ortamı oluşmuştur (Aljazeera, 14.05.2015). Siyasi parti kurmanın Kaddafi döneminde yasak olmasının getirdiği tecrübesizliğin yanı sıra, Libya'nın toplumsal yapısında kabilelerin ağırlığı, sahip olduğu petrol kaynaklarının ülkeyi dış müdahalelere açık hale getireceği gibi hususlar göz önünde tutularak, daha Arap Baharı sürecinin başında iken Libya'yı zor ve riskli günlerin beklediği ihtimal dâhilinde değerlendirilmiştir (Doğan, Durgun, 2012: 83-84).

Arap Baharı Libya'da demokrasiye geçiş adımı noktasında Kaddafi'nin düşürülmesi ve serbest seçimlerin yapılması noktasında devrimi başlatan kitlelerin beklentisine uygun sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ancak bunun yanı sıra bir yandan serbest seçimler yapılırken bir yandan ülkenin kaos ve iç savaş ortamına sürüklenmesi Arap Baharı ile amaçlanmayan bir sonuçtur. Bu durumun iç güvenlik, bireylerin can ve mal güvenliği, gelir ve refah seviyeleri üzerinde doğrudan olumsuz etkilerinin söz konusu olması, istikrarsızlığı ve kaosu besleyen bir döngü oluşturmuştur.

Arap Baharı coğrafyasında sürecin hali hazırdaki sonucu olarak iç savaş, kaos ve istikrarsızlığa sürüklenmiş bir diğer ülkesi de Yemen'dir. Daha sürecin başında Hadi'nin seçilmesinden hemen sonra da Yemen'de yeni isyanların potansiyeli ve ayrılıkçı grupların varlığının Yemen'in geleceği açısından taşıdığı riskler (Gün, 2012:136-137) zaman ilerledikçe somut şekilde tezahür etmeye başlamıştır. Hadi'nin bazı politikalarını tasvip etmeyen Şii eksenli Husi Hareketi, Abdumelik el-Husi'nin 18 Ağustos 2014'de yaptığı çağrı sonrasında önce daha sonra silahlı isyana, şehirleri ve hükümet binalarının ele geçirilmesine

dönüşecek olan protesto gösterilerini başlatmıştır (Arı, 2015: 6-7). Gelinek noktada Yemen uluslar arası boyutu da olan bir iç savaş ortamına sürüklenmiştir. Seçilmiş Cumhurbaşkanı Hadi de yaşanan olaylara bağlı olarak ülkeyi terk etmek, kaçmak durumunda kalmıştır (Milliyet, 25.03.2015). Yemen'deki iç savaşa diğer bölge ülkeleri de kayıtsız kalamamışlardır. Başta Suudi Arabistan ve İran taraf olarak ortaya çıkmışlardır. Suudi Arabistan öncülüğünde Yemen'e hava operasyonu başlatılmıştır (Habertürk, 25.03.2015).

Arap Baharının uğradığı ancak henüz mevcut rejim ve liderin düşürülmediği Suriye'de ise durum daha karmaşık hale gelmiştir. Arap Baharı sürecinde Esad'ın düşürülemediği bunun yanı sıra ülkenin önemli bir kısmında da Esad'ın otoriteyi kaybetmesi ülkeyi bir çıkmaz içerisine sürüklemiştir. Rejimin hala önemli bir aktör olarak yer aldığı Suudi Arabistan'da muhalefetin ortak hareket edememesi, hatta bu süreç içerisinde muhalefetin kendi arasında daha da ayrışması (Süer, 2012: 12), Esad taraftarları ve Esad'a bağlı ordu ile muhalifler arasında çıkan çatışmaların şiddetinin artarak devam etmesi ülkeyi süreç açısından bir çıkmaza sokmuştur. Sürecin ilk aylarında binlerle ifade edilen çatışmada ölenlerin sayısı (Süer, 15) zaman ilerledikçe yüz binlere ulaşmıştır.

Arap Baharı sürecinde Suriye en farklı gelişmelere sahne olan ülke durumundadır. Henüz ne liderin düşürülmesi sağlanabilmiş, ne serbest seçimler yapılabilmiş ve ne de ülkede istikrar ve güven ortamı muhafaza edilebilmiştir. Henüz Arap Baharı ile amaçlanan amaçlardan hiçbirisinin hasıl olmadığı ülkede tam bir kaos, iç savaş ve kriz hali söz konusudur.

4.3 Bahreyn: Başlarken Biten Süreç

Arap Baharı Coğrafyası içerisinde Arap Baharının amacına ulaşamadığı ülkelerden biriside Bahreyn olmuştur. Arap Baharı sürecinde Bahreyn'de hareketlenmeye başlamıştır. Bahreyn'in daha sürecin hemen başında almış olduğu tedbirlerin yanı sıra, Körfez İşbirliği Konseyi'ne bağlı askerlerin de ülkeye girerek gösterileri bastırması (Ataman, Demir, 2012: 12-16) Sürecin erken şekilde sonlanmasına neden olmuştur.

Arap Baharı coğrafyasında, halkların genel taleplerinin çerçevesini oluşturan demokrasi ve seçimler Bahreyn'de hayata geçirilememiştir. Ancak bu süreçte Bahreyn, demokrasiye geçemeyen ve serbest seçimleri henüz yapamayan Suriye gibi bir iç savaş ve kaos ortamına da girmemiştir. Bahreyn açısından hali hazırda iki sonuç ortaya çıkmıştır.

Birincisi sürecin başlamadan önlenmesidir. İkincisi ise başlamayan sürecin oluşturabileceği muhtemel iç savaş ve kaos ortamının oluşmamasıdır.

4.4 Mülteciler Sorunu

Arap Baharı sürecinde amaçlanmayan sonuçlardan birisi de mülteciler sorunudur. Mülteciler sorunu, Arap Baharının ekonomik ve politik sonuçlarının yanında göz ardı edilmekte ve daha az üzerinde konuşulmaktadır. Mülteciler sorununun iki ciheti bulunmaktadır birisi mültecilerin kendilerinin yaşadıkları sorunlar, diğeri de mültecilerin iltica ettikleri ülkelerde neden oldukları ekonomik ve toplumsal sorunlardır.

Arap Baharı süreciyle başlayan olaylar sonucunda özellikle Suriye’de yaşayan milyonlar insan evlerini ve işlerini terk ederek göç etmek durumunda kaldılar. Günlük bazda onbinleri aşan sayıda ilticaların olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler verilerine göre Arap Baharının başladığı son dört yıldır Türkiye’deki mülteci sayısı 1,8 milyonu, Lübnan’da 1,2 milyona, Ürdün’de 630 bine, Mısır’da 130 bine, Irak’ta 250 bine, Almanya’da 100 bine ulaşırken İngiltere’de sadece 140, Fransa’da 9500 olmuştur (BBC Türkçe, 15.06.2015). Mültecilerin yaşam koşullarının giderek zorlaştığı, bu sorunun daha da büyüebileceği BM Mülteciler Yüksek Komiseri Antonio Guterres tarafından dile getirilmiştir (BBC Türkçe, 09.07.2015). Mülteciler eğitimlerinden kalma, ev ve işlerinden olma, yetersiz beslenme, sağlıksız koşullarda yaşama, iklim ve mevsim koşullarından olumsuz etkilenme gibi ağır sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Mültecilerin, iltica ettikleri ülkelerde toplumsal ve ekonomik etkileri söz konusudur. Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye’nin mültecilere yaptığı harcamanın 5,5 milyar dolara ulaştığını, buna mukabil gelen desteğin 250 milyon dolar olduğunu ifade etmesi (Özkır, 2015) mültecilerin bir ekonomik maliyetinin olduğunu göstermektedir.

Türkiye’ye sığınan Suriyeliler toplam nüfusun % 2,5’i oranına tekabül etmektedir. Homojen bir dağılım olmadığından bu nüfus Suriye’ye yakın olan kentlerde yoğunlaşmıştır. Bu da 10 milyon civarındaki bölge nüfusuna yaklaşık %20’lik bir nüfus ilavesi anlamına gelmektedir. Demografik yapıdaki bu değişim çarpık yapılaşma, çocuk ve kadınların istismarı, işgücü, ücret ve istihdam dengesinde bozulmalar vb. gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Orhan, Gündoğar, 2015:7-8)

Yemen’de Husi isyanı ile başlayan hadiselerin de 150 bin kişinin evlerini terk etmesine neden olduğu yine BM tahminleri arasında yer almaktadır (Türkiye Gazetesi, 25.04.2015).

Suriye kadar büyük ölçekte olmasa da Yemen de mülteci sorunu yaşayan ülkeler arasında yer almıştır.

Arap Baharı ruhuna uygun düşmeyen ve amaçlarıyla örtüşmeyen en önemli sorunlardan birisi mülteciler sorunu olmuştur. Bu sorun küresel aktörlerin daha az dikkatini çekmiş, mülteci rakamlarından da anlaşıldığı üzere bölge ülkeleri sorunla baş başa bırakılmıştır.

4.5 Kitlese Katliamlar

Arap Baharı ile başlayan süreçte ölen ve sakat kalanların sayısına ilişkin rakamlar giderek artmaktadır. Örneğin Suriye’de son 4 yılda ölenlerin sayısının 200 bini geçtiği BM tarafından tahmin edilmektedir. Sadece son bir yılda 3500’ü çocuk olmak üzere 76 bin kişinin öldüğü yine BM’nin tahminleri arasında yer almaktadır (Sabah, 01.01.2015). Suriye bu süreçte en fazla can kaybının yaşandığı coğrafya olmuştur.

Mursi’ye karşı yapılan darbe sonrası Mısır’da başlayan gösterilerinde bilançosu oldukça kanlı olmuştur. Darbenin olduğu 2013 Temmuz ayından sonra 1 ay içerisinde ölenlerin sayısı 3533’e yaralananların sayısı ise 11.500’e ulaşmıştır (Anadolu Ajansı, 18.08.2013).

Arap Baharı süreci başladığından beri sürekli ölenlerin olduğu bir diğer ülke Yemen olmuştur. Örneğin sadece bir günde camilere yapılan bombalı saldırılarda 142 kişi ölmüş, 350 kişi yaralanmıştır, nevrüz kutlamaları için toplanan kalabalığa yapılan saldırıda 20 çocuk hayatını kaybetmiştir. (Hürriyet, 20.03.2015). Yine UNICEF tarafından yapılan açıklamalarda Yemen’e karşı yapılan hava operasyonlarında 115 çocuğun öldüğü, 170 çocuğun sakat kaldığı belirtilmektedir (Türkiye Gazetesi, 25.04.2015). Yemende hemen her gün yaşanan benzer hadiselere ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Son dört yıl içerisinde yüz binlerle ifade edilen ölenlerin sayısı sürecin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Gerek dış müdahaleler ve gerekse iç dinamikleri oluşturan yapısal bozukluklar amaçlardan sapma oluşturmuştur. Amaçlardan sapmalar yüz binlerce kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.

4.6 Bölgesel Güvenlik Sorunu

Arap Baharının en büyük sonuçlarından birisi bölgesel güvenliğe ilişkin olmuştur. Bu sonucu büyük kılan hususlar ise birden fazla devleti, geniş bir coğrafyayı, milyonlarca insanın

doğrudan hayatını, dolaylı olarak da yaşam konforunu ilgilendiriyor, bölgesel ve küresel uluslar arası sistemi, enerji kaynaklarının yataklarını ve ulaşım yollarını tehdit ediyor olmasıdır.

Arap Baharının en önemli amaçlarından birisi de bölge ülkelerinde demokrasinin tesis edilmesi olduğu ifade edilmekteydi. Demokrasinin tesisinin bölgedeki çatışmacı ortamı değiştirebileceği ileri sürülebilir. Uluslararası ilişkilerde savaşları açıklayan yaklaşımlardan birisi olan ‘Demokratik Barış Teorisi’ demokrasiye sahip olan devletlerin, liberal devletlerin savaşı düşünmelerinin zorluğuna dikkat çekmektedir (Burchill, 2014:91).

Arap Baharı sürecinde demokrasinin tam inşa edilememesinin yanı sıra devlet otoritelerinin kaybolması, yerine ikame otoritenin oluşturulamaması veya serbest seçimler sonrasında seçilen başkana karşı ülke içerisinde oluşan muhalefetin şiddeti bırakmaktan vazgeçmemeleri, şiddeti muhalif hareketin parçası, aracı olarak görmeye devam etmeleri vb. gibi nedenler bölgesel güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bölgesel güvenlik tehdidinin aynı anda birkaç ülkeden kaynaklanabiliyor olması tehdidin boyutunu daha da büyütüştür.

Bu sonuç Arap Baharının getirmesinin beklenmediği, amaçlarıyla örtüşmeyen bir sonuçtur. Arap Baharı ile ortaya çıkan bölgesel güvenlik sorunu salt tehditten ibaret de olmayıp coğrafi sınırların fiilen değiştiği bir tabloya dönüşmüştür.

Gelişmeleri bölgesel güvenlik açısından tehdit kabul edilen ülkelere birisi Yemen’dir. Yemen’i bölgesel güvenlik açısından tehdit haline getiren süreç seçilmiş Cumhurbaşkanı Hadi’ye karşı Husilerin isyan başlatması ile olmuştur. Husi isyanı ile Hadi ülkeyi terk etmiştir. Buraya kadar olan kısım Arap Baharı süreci içerisinde görülen çatışmalar ve isyanlar ile olağan bir benzerlik göstermektedir. Ancak bu hadiseyi bölgesel güvenlik açısından tehdit unsuru haline getiren husus, Husiler’in Şii olması, İran’ın desteğini almış olmaları vb. gibi unsurlar Yemen üzerinde Körfez Ülkeleri ile İran rekabetini sonuç vermiştir (Kurşun, 2014).

Yemen’deki bu gelişmeler üzerinden bölge ülkeleri o kadar büyük bir tehdit algılamışlardır ki, önce Yemen’deki isyana Suudi Arabistan öncülüğünde 100’den fazla uçakla hava operasyonu düzenleyerek müdahale etmeyi seçmişlerdir (Milliyet, 26.03.2015). Bölge ülkeleri bu girişimle sınırlı kalmamışlar ve bunu yeterli görmemişler devamında Yemen’de yaşanan hadiselerden hareketle daha büyük ve iddialı bir adım atarak Arap Ordusu kurulmasını kararlaştırmışlardır (Al-arabiya, 22.04.2015). İran’ın yayılcı politikası bölge

ülkelerini rahatsız etmiş ve Husi isyanını Yemen özelinden çıkararak bölgesel güvenlik sorunu haline getirmiştir. Arap Baharının Yemen özelinden bölge genelini ilgilendiren en önemli sonuçları bölgesel güvenlik tehdidi, hava operasyonu ve Arap Ordusunun kurulması olarak özetlenebilir.

Bölgesel güvenlik açısından yakın tehdit üreten gelişmelerden bir diğeri Suriye merkezli olmuştur. Suriye’de yaşanan gelişmelere bağlı olarak ülkenin özellikle kuzeyinde son 4 yılda otorite tamamen kaybolmuştur. Ortaya çıkan otorite boşluğu Irak’ın içerisine kadar uzanan de facto durumlar ortaya çıkarmıştır. Bölgede farklı terör grupları tarafından oluşturulan coğrafi temelli siyasi yapılar bölge güvenliğini ve çevre ülkeleri tehdit eder hale gelmiştir. Bölgede ortaya çıkan IŞİD yapılanması bölge ülkelerince, bölgesel güvenlik açısından önemli tehdit unsuru olarak kabul edilmektedir. IŞİD’e karşı yine Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer bölge ülkeleri gerek kendi sınırları üzerinde (Milliyet, 16.01.2015), gerekse uluslar arası alanda tedbir almaya yönelik girişimlerde bulunmuş ve bulunmaktadır (Haber 7, 31.08.2014).

IŞİD’in bölgedeki tutumu bölgedeki rejimler, ve iç güvenlik sorunlarının yanı sıra daha önceki başlıklar altında değinilen mülteci ve katliamlar ile de doğrudan ilgilidir. IŞİD tehdidinden kaçanlar ve IŞİD’in tehdit ettiği halklar bölgesel güvenliğin bir parçasını oluşturmaktadır.

5. Sonuç

Arap Baharını ortaya çıkaran sebepler, sebeplerin ortadan kaldırılması için harekete geçen halklar tarafından doğal olarak amaçsallaştırılmıştır. Demokrasi, insan hakları, insan onuru, adalet, gelir dağılımı, özgürlükler, ekonomik refah vb. gibi çok sebepler ve amaçlarla harekete geçen kitleler ülkelerindeki idari, siyasi, ekonomik ve sosyal yapısal sistemi değiştirmek için harekete geçmişler, bir süreç başlatmışlardır.

Bu sürecin ilk aşamasında halk hareketleri ve protestolarla liderler düşürülmüştür. Liderlerin düşürülmesi ile diğer amaçların arkasından geleceği düşünülmüştür. Arap Baharı coğrafyası ülkelerinin ekserisinde sürecin ilk aşamasında ilk amacın gerçekleşmesinde muvaffak olunmuştur. ‘Liderin düşürülmesi amaç, liderin düşürülmesi sonuç’ olmuş ve amaç sonuç örtüşmüştür.

Liderin düşürülmesinden sonra sürecin ikinci aşamasında serbest seçimlerin yapıldığını da sürecin bir sonucu olarak görmekteyiz. Ülkelerde seçimlerin yapılması da amaç sonuç ilişkisi açısından örtüşmektedir.

Bu aşamadan sonra ortaya çıkan diğer sonuçlar amaçla örtüşmeyen, amaçtan sapmalar gösteren sonuçlardır. Ülkelerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan veya diğer ülkelerin sürece doğrudan veya dolaylı müdahaleleri amaçlanmayan sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Amaçlardan uzağa düşmüş olan sonuçlar, bölge ülkelerinin demokrasi, refah, özgürlük çerçevesinde beklentilerini karşılama imkânını da zora sokmuştur.

Arap Baharının ortaya çıkardığı beklenti dışındaki bu sonuçlar, sadece ilgili ülke açısından değil bölge geneli açısından da riskler, tehditler ortaya çıkarmıştır. Bu riskler diğer bölge ülkelerinin de sürece bir şekilde müdahil olmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler süreci bölge açısından çıkmaza doğru sürüklemektedir.

Sürecin başladığı Suriye’de ise başlayan olaylar, liderin düşürülmesi imkânı bulunamadan ülkeyi ve bölgeyi kaosa sürüklemiştir. Bahreyn’de ise süreç daha başlamadan bitirilmiştir.

Sonuç olarak Arap Baharını ortaya çıkaran nedenler kadar, Arap Baharının ortaya çıkardığı sonuçlarda önemlidir. Arap Baharının başlangıcından itibaren geçen zaman dilimi, sonuçları üzerinde konuşulabilecek kadar hadise ve çıktı çeşitliliği üretmiştir. Geline nokta sürecin amaçlarıyla örtüşen ve örtüşmeyen sonuçlar bulunmaktadır.

Arap Baharı ile başlayan süreç henüz tamama ermemiştir. Dolayısıyla mevcut sonuçlar üzerinden sürecin bu şekilde tamamlanacağını söylemek erken olacaktır. Bölgenin kırılğan yapısı her zaman beklenmeyen gelişmelere sahne olma potansiyeli taşımaktadır. Mevcut tabloyu tersine çevirecek başka gelişmeler ve yeni sonuçlar ortaya çıkması da ihtimal dahilindedir.

Kaynakça

AKBAŞ, Zafer; ARSLAN DÜZGÜN, Zeynep (2012); “Libya’daki Arap Baharı’na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivist Bir Yaklaşım”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz, Cilt:8, Yıl:8, Sayı:2, s. 68

ARI, Tayyar (2015), “Yemen’de Arap Baharı’ndan Husi Darbesine: Bir Demokrasi Demesinden Başarısız Devlete mi?”, Stratejik Düşünce Enstitüsü SDE Bakış, No:8, Mart, [http://tayyarari.com/download/Yemen'de%20Husi%20Darbesi\(1\).pdf](http://tayyarari.com/download/Yemen'de%20Husi%20Darbesi(1).pdf) (Erişim Tarihi 12.07.2015)

ATAMAN, Muhittin; DEMİR (2012), Gülşah Neslihan; Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları, SETA Yayınları, Ekim

AYDINTEPE, Mustafa; ARTOKÇA, İzzettin; Yemen, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Stratejik Rapor No 55, http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/yemen_raporu.pdf b7e9f548-3946-4f3d-ac14-b8448ef6b8eb.pdf (Erişim Tarihi 12.07.2015)

BAŞKAN, Birol (2011), 'Buazizi'nin Yaktığı Ateş: 21. yy. Başında Arap İsyanları', Akademik Orta Doğu, Cilt 6, Sayı 1,

BURCHILL, Scot (2014), Liberalizm, Uluslar arası İlişkiler Teorileri, Küre Yayınları, İstanbul, Nisan,

ÇELİK, Ahmet Hüsrev (2014), "Rabia Meydanı'ndan İslam Dünyası'na Bakış: Bölgeselleşemeyen Devletler Küreselleşen Hareketler", 1. Uluslar arası Ortadoğu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kırıkkale Üniversitesi Yayınları, Kasım

DOĞAN, Gürkan; DURGUN (2012), Bülent; Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:15, ss.61-90

GÜLER, E. Zeynep (2011), Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık, Tahrir Meydanı'nda Korkuyu Yenmek, Yazılama Yayınları,

GÜN, Mehmet Salih (2012), Yemen'de Arap Baharı, TBMM Yasama Dergisi, Sayı 22, ss.119-140

GÜRCANLI, Zeynep (2015), Türkiye'nin Yedi Ülkede Büyükelçisi Yok, Hürriyet Gazetesi, 24.04.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/28816305.asp> (Erişim Tarihi 12.07.2015)

KIŞLAKÇI, Turan (2012), Arap Baharı, Mana Yayınları, İstanbul

KOÇAK, Konur Alp (2012), "Yasemin Devrimi'nden Arap Baharına Tunus", TBMM Yasama Dergisi, Sayı 22, ss.22-61

KURŞUN, Zekeriya (2014), "Arap Baharı sonrası Yemen'in çıkmazları", Yayın Tarihi 25 Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari> (Erişim Tarihi 12.07.2015)

KUŞOĞLU, Baran (2012), "Libya: Arap Baharı'na NATO Katkısı", TBMM Yasama Dergisi, Sayı 22, ss.99-118

OYTUN, Orhan, Sabiha Senyücel Gündoğar (2015), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, ORSAM Yayınları, Orsam Rapor No: 195,

ORHAN, Duygu Dersan (2013), "Ortadoğu'nun Krizi Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1-2, ss.17-29

ÖZKIR, Yusuf (2012), "Türkiye'de 'Suriyeli Mülteci' Söylemi", SETA Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 12.07.2012, <http://setav.org/tr/turkiyede-%E2%80%98suriyeli-multeci-soylemi/yorum/18512> (Erişim Tarihi 12.07.2015)

ÖZTÜRKLER, Harun (2014), "Arap Baharının Ekonomik Analizi", Akademik Ortadoğu, Cilt 8, Sayı 2, ss.1-16

SÜER, Berna (2012), Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi, Akademik Ortadoğu, Cilt 6, Sayı 2, ss.1-20

TAN, Mehmet; BELLİ, Aziz; AYDIN, Abdullah (2013); "2002 Sonrasında Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF 2. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt 2, Şubat 2013

YAŞAR, Nebahat Tanrıverdi (2012), Tunus'ta Demokratikleşme Sürecinin Kavramsal Değerlendirilmesi, Akademik Orta Doğu, Cilt 6, Sayı 2, ss.99-114

YAŞAR, Nebahat Tanrıverdi (2013), *Geçmişin Gölgesinde Mısır'da Darbe*, Orsam Yayınları, Orsam Rapor No: 168

YILMAZ, Muzaffer Ercan (2012), 'Kaddafi Sonrası Libya'da Siyasal Dönüşüm', Akademik Orta Doğu, Cilt 7, Sayı 1

ZİYA, Saliha (2012), Libya Seçimleri: Kaos ve İstikrar Arasında, SETA Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 12.07.2012, <http://setav.org/tr/libya-secimleri-kaos-ve-%C4%B0stikrar-arasinda/yorum/1218> Erişim Tarihi 12.07.2015

Sabah Gazetesi (2011), Devlet Başkanı Ülkeyi Terk Etti, 14.01.2011, http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/01/14/tunusta_ayaklanma Erişim Tarihi 12.07.2015

BBC (2011), Yemen'de iktidar partisi Körfez ülkelerinin önerisini kabul etti, 24.4.2011, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110424_yemen_salih_stepsdown.shtml Erişim Tarihi 12.07.2015

BBC Türkçe (2014), Tunus seçimleri: Laik aday zaferini ilan etti, 22.12.2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141221_tunus_secim Erişim Tarihi 12.07.2015

Anadolu Ajansı (2013), Mursi'nin 1 yıl 4 gün süren cumhurbaşkanlığı, 04.07.2013, <http://www.aa.com.tr/tr/rss/200350--mursinin-1-yil-4-gun-suren-cumhurbaskanligi> Erişim Tarihi 12.07.2015

Hürriyet Gazetesi (2012), Ak Parti Kongresi'nde ağır konuklar, 30.09.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21588818.asp> Erişim Tarihi 12.07.2015

HaberTürk Gazetesi (2014), Mısır, Refah Sınır Kapısını kapattı, 2.12.2014, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1014894-misir-refah-sinir-kapisini-kapatti> Erişim Tarihi 12.07.2015

Hürriyet Gazetesi (2014), Libya'daki genel seçimler oy verme işlemi sona erdi, 26.06.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26686106.asp> Erişim Tarihi 12.07.2015

Star Gazetesi (2014), Libya'da seçim sonuçları iptal, 04.07.2014, <http://haber.star.com.tr/dunya/libyada-secim-sonuclari-iptal/haber-905436> Erişim Tarihi 12.07.2015

Aljazeera (2015), Bingazi'de roket saldırısı: 7'si çocuk 8 sivil öldü, 14.05.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bingazide-roket-saldirisi-7si-cocuk-8-sivil-oldu> Erişim Tarihi 12.07.2015

Hürriyet Gazetesi (2012), Yemen'de Abdurabbu Mansur Hadi cumhurbaşkanı seçildi, 24.02.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/sondakika/19994802.asp> Erişim Tarihi 12.07.2015

Milliyet Gazetesi (2015), Yemen Cumhurbaşkanı ülkeyi terk etti, 25.03.2015, <http://www.milliyet.com.tr/yemen-cumhurbaskani-ulkeyi-terk/dunya/detay/2034150/default.htm> Erişim Tarihi 12.07.2015

Habertürk Gazetesi (2015), Yemen'de askeri operasyon başladı, 25.03.2015, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1058067-yemen-ic-savas-esiginde> Erişim Tarihi 12.07.2015

BBC Türkçe (2015), Hangi Avrupa ülkesi kaç Suriyeli kabul etti?, 15.06.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150615_suriye_multeci_avrupa Erişim Tarihi 12.07.2015

BBC Türkçe (2015), Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısı 1,8 milyonu aştı, 09.07.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150709_suriye_multeciler Erişim Tarihi 12.07.2015

Sabah Gazetesi (2015), Suriye'nin 2014 bilançosu korkunç!, 01.01.2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/01/01/suriyenin-2014-bilancosu-korkunc> Erişim Tarihi 12.07.2015

Anadolu Ajansı (2013), Mısır'daki katliamın bilançosu: 3 bin 533 ölü, 18.08.2013, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/216395--misirdaki-katliamin-bilancosu-3-bin-533-olu> Erişim Tarihi 12.07.2015

Hürriyet Gazetesi (2015), Yemen'de cuma katliamı, 20.03.2015 <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/28512416.asp> Erişim Tarihi 12.07.2015

Türkiye Gazetesi (2015), UNICEF Yemen'de ölen çocuk sayısını açıkladı, 25.04.2015, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/260850.aspx> Erişim Tarihi 12.07.2015

Milliyet (2015), Suudi Arabistan Yemen'e askeri operasyon başlattı, Yayın Tarihi 26.03.2015, <http://www.milliyet.com.tr/suudi-arabistan-yemen-e-askeri/dunya/detay/2034290/default.htm>

Al-Arabiya (2015), Arab army chiefs meet to plan regional force, 22.04.2015, <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/04/22/> Erişim Tarihi 12.07.2015

Haber 7 (2014), Kral'dan Dünyaya IŞİD Uyarısı, 31.08.2014, <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/1196215-kraldan-dunyaya-isid-uyarisi> Erişim Tarihi 12.07.2015

Milliyet Gazetesi (2015), Suudi Arabistan sınırlarına duvarlar örecek, 16.01.2015, <http://www.milliyet.com.tr/suudi-arabistan-sinirlarina/dunya/detay/1999457/default.htm> Erişim Tarihi 12.07.2015